

DE USYNLIGE BETRAGTERE

AF THOMAS
SØGAARD JENSEN

Kameraovervågning af private og offentlige rum bliver stadig mere udbredt i Danmark. Karakteristisk for diskussionerne om kameraovervågningens effekter er det, at de stort set altid foregår indenfor rammerne af en kriminalpræventiv diskurs. På baggrund af et flere måneders etnografisk feltarbejde i et overvågningskontrolrum i et større dansk butikscenter argumenterer denne artikel for, at man ofte må bevæge sig hinsides den kriminalpræventive diskurs for at forstå nutidens brug af kameraovervågning. Gennem en analyse af de sociale og institutionelle praksisser, der er med til at forme den konkrete brug af overvågningskameraerne argumenteres der for, at vagterne i butikscenteret i overvejende grad bruger overvågningskameraerne som et redskab til at overvåge og rense butikscenteret for uønskede kategorier af personer og typer af adfærd, der formodes at true handlen.

INTRODUKTION

Den norske kriminolog Heidi Mork Lomell skriver i bogen *Det Selektive Overblik* (2005), at et af de centrale karakteristika ved moderne overvågningskameraer er, at de adskiller det at se fra det at blive set. Når man står foran et af de mange overvågningskameraer, som er blevet almindelige bestanddele i offentligt tilgængelige byrum i de fleste europæiske byer, kan man således ikke vide, om der sidder nogle og kigger på én, eller hvordan kameraerne i det hele taget bruges. På baggrund af et fem måneders antropologisk feltarbejde blandt vagter, som arbejder i en kameraovervågningscentral i et større dansk butikscenter, er det ambitionen i denne artikel at give læseren et indblik i den skjulte verden bag kameraerne. Frem for blot at tage det for givet, at kameraovervågning altid bruges i bestræbelserne på at undgå kriminalitet eller identificere kriminelle personer, forsøger artiklen at give et indblik i nogle af de bredere sociale og institutionelle praksisser, der har betydning for, hvordan de "usynlige betragtere" udvælger, hvilke personer, der skal være overvågningens genstand.

Brugen af både overvågningskameraer og af billeder, der er produceret af disse, tager i dag mange forskellige former. Mange overvågningskameraer bruges såle-

des primært kriminalitetsforebyggende (Nickelsen 2005) eller til at producere billedlig dokumentation, der kan bruges i efterforskningen af allerede begåede forbrydelser (Lomell, Sætnan og Wiecek 2003). Frem for at koncentrere sig om disse præventive og reaktive anvendelsesformer belyser denne artikel, hvordan kameraovervågning også bruges som et proaktivt kontrolredskab. En af de helt centrale forskelle mellem præventiv, reaktiv og proaktiv brug af overvågningskameraerne er, at i modsætning til de to første involverer sidstnævnte form, at nogle overvågere løbende holder øje med og reagerer på overvågningskameraernes realtidsoptagelser af mistænkelige personer eller igangværende uønskede handlinger. Det er denne brug af overvågningskameraerne artiklen beskæftiger sig med.

Til trods for at kameraovervågning efterhånden er blevet ret udbredt i Danmark, er det stadig de færreste steder, hvor de konkrete overvågningskameraer er opkoblet til et egentligt overvågningskontrolrum, hvorfra nogle operatører eller vagter kan gøre proaktiv brug af overvågningskameraerne, som i det butikscenter, der danner grundlaget for det følgende. Denne artikel giver derfor et indblik i tendenser, som kan formodes at blive mere almindelige i fremtiden.

Både i de offentlige medier (se f.eks. Groes-Petersen 2004, Ejsing 2007, Pihl 2008) og i meget af den forskningsbaserede litteratur om kameraovervågning i Danmark (Nickelsen 2005)¹⁾ er effekten af overvågning et ofte debatteret emne. Karakteristisk er det, at diskussionerne om kameraovervågningens effekter stort set altid foregår inden for rammerne af en kriminalpræventiv diskurs. Debatten om kameraovervågningens effekter handler således som oftest om følgende: Virker opsætningen af overvågningskameraer forebyggende i forhold til kriminalitet eller ej? Kan overvågningskameraer forhindre terrorangreb eller ej? Og virker kameraovervågning mere forebyggende over for nogle typer af kriminalitet end over for andre?

Uden at underkende vigtigheden i at kortlægge kameraovervågningens kriminalpræventive potentiale argumenterer denne artikel for, at man i mange tilfælde er nødt til at bevæge sig hinsides den kriminalpræventive diskurs for at forstå nutidens brug af kameraovervågning samt dens diverse sociale konsekvenser. Konkret argumenteres der for, at vagterne i butikscenteret i overvejende grad bruger overvågningskameraerne som et redskab til at holde butikscenteret fri for uønskede personer og uønskede, men i en juridisk forstand ikke-kriminelle, typer af adfærd.^{*)}

OVERVÅGNINGENS DECENTRERING

I Danmark er det private aktører som driver langt de fleste af de opsatte overvågningskameraer. Ifølge sikkerhedsbranchens informationschef Helge Kirkegaard, tyder alt på, at de sidste ti års kraftige stigning i antallet af opsatte overvågningskameraer vil fortsætte uforandret. I takt med at der opsættes stadig flere overvågningskameraer i samfundet generelt, er der også sket en stigning i antallet af permanente overvågningskameraer, som opsættes på offentligt tilgængelige områder, så som banegårde, butikcentre, bus- og metrostationer og siden foråret 2008 også

på udvalgte gader og veje i flere danske storbyer²⁾. Som en følge af, at danskerne i stigende grad konfronteres med overvågningskameraer, når de færdes i byens rum er kameraovervågning blevet et meget omdiskuteret emne. At dømme ud fra diverse avisindlæg synes kameraovervågning at skille vandene. Tilhængerne på den ene side fremstiller ofte overvågningskameraerne som nyttige teknologiske redskaber, der kan bidrage til at forhindre og opklare kriminalitet og terror (Busch 2005, Vestesen 2005, Wittorff 2005)³⁾. Modstanderne på den anden side ser derimod det øgede antal overvågningskameraer som indvarslingen af overvågningssamfundet, hvorfor kameraovervågningen ofte set fra denne optik beskrives ud fra Orwells (2000) dystopiske visioner om Big Brother (Sørensen 2005, Mostrup og Wiig 2003).

Flere internationale undersøgelser har anfægtet anvendeligheden af metaforen *Big Brother* til at forstå nutidens brug af kameraovervågning (se Norris, Moran and Armstong 1998, McCahill 1998, Lomell 1999). Ifølge Lomell er et af problemerne ved metaforen Big Brother, at denne indirekte får det til at fremstå, som om de mange overvågningskameraer, der findes i det moderne byrum i dag, alle er en del af en samlet og totalitaristisk statsstyret plan. Dette billede er i den seneste tid blevet forstærket af, at politiet har etableret permanent kameraovervågning af udvalgte offentlige gader i flere danske storbyer. Sandheden er dog, at de politi- og statskontrollerede overvågningskameraer kun udgør et fåtal af de overvågningskameraer, som er opsat i Danmark. Langt de fleste overvågningskameraer er derimod opsat af private aktører og drevet som relativt lukkede systemer. Som eksempel herpå kan nævnes kameraer, der er opsat på private virksomheder, diskoteker, cafeer, barer, busterminaler, metrostationer, banegårde, kirkegårde, i banker, forlystelsesparker, sportsarenaer, butikker, busser, taxaer og i butikcentre. Politiet er således blot én – og måske endda ikke engang

*) I artiklen er både butikscenteret og vagterne anonymiseret.

den væsentligste - blandt en lang række af autonome aktører, der foretager kameraovervågning i byens rum. Denne situation er ikke unik for Danmark, men gælder også for de fleste europæiske og nordamerikanske storbyer. Som en følge heraf har Norris og Armstrong argumenteret for, at frem for at tale om én samlet og styrende Big Brother er det mere rammende at se den nuværende overvågningssituation i det moderne samfund som bestående af mange adskilte "små brødre", og at brugen af overvågningskameraer sker på baggrund af en lang række forskelligartede agendaer frem for på baggrund af en samlet statsstyret plan. Norris og Armstrongs tese underbygges i det danske tilfælde af, at langt den meste kameraovervågning i Danmark foregår på privatejede områder, hvor ejeren og dennes ansatte med hjemmel i den private ejendomsret har stor indflydelse på, hvordan overvågningskameraerne faktisk bruges. Som et eksempel herpå kan nævnes, at overvågningskameraerne på en lang række af danske diskoteker bruges til at spotte og sikre eksklusionen af personer med store synlige tatoveringer. At være tatoveret er ikke kriminelt i retlig forstand. Når kameraovervågningen alligevel bruges til at holde personer med store synlige tatoveringer ude fra diskoteket, skyldes det, at tilstedeværelsen af denne type af personer strider mod diskotekernes lokale ordensreglement⁴⁾, som i mange tilfælde er langt strengere end den statslige lovgivning. Ligesom på diskotekerne bruges overvågningskameraer også i både butikcentre og på banegårde til blandt andet at sikre, at stedernes formelle ordensreglementer samt uformelle særregler for acceptabel social adfærd bliver overholdt.

Butikscenteret og den udøvelse af kontrol og overvågning, som foregår her, har de senere år påkaldt sig en del opmærksomhed fra specielt kriminologer (Nina og Russel 1997, McCahill 2002, Wakefield 2003, Lomell 2005). Den primære årsag hertil er på den ene side en erkendelse af, at butikcentre ofte overvåges og reguleres ud fra særregler, som ofte er meget anderledes end den statslige lovgivning. På baggrund heraf konkluderer Wood og Shearing, at butikcentre i mange tilfælde er

kommet til at udgøre intra-statslige private domæner (2007), der i det daglige ikke primært kontrolleres af det statslige politi, men derimod af vagter, som er engageret af området's ejer. Det, der på den anden side gør vagters kontrol- og overvågningspraksis i netop butikcentre særligt interessant set fra et kriminologisk perspektiv er, at butikcentre til trods for at være privatejede områder i mange henseender er kommet til at fungere som meget vigtige offentlige byrum. At butikcentre kan ses som offentlige byrum underbygges af, at i modsætning til andre private områder som eksempelvis de private hjem, skal man ikke have en speciel invitation for at måtte komme ind i butikcentre, som har udstedt en generel invitation til offentligheden. Butikcentre kan ydermere ses som en form for offentlige byrum derved, at de i mange tilfælde enten supplerer eller helt afløser byens traditionelle offentlige gader og torve som de primære handels og sociale mødesteder (Kohn 2004, Voyce 2006). Hertil kommer at mange af de offentlige funktioner, som tidligere kun fandtes i de traditionelle offentlige byrum, i dag er flyttet ind i butikcentre (Von Hirsch og Shearing 2002). Opsummerende kan man sige, at den kriminologiske interesse for butikcentre og den kontrol, som foregår her, skyldes, at stadig større dele af befolkningens offentlige liv er kommet til at foregå på privatejede områder, der i tillæg til den statslige lovgivning reguleres og overvåges ud fra lokale kriterier for acceptabel social adfærd og fremtræden.

I det følgende vil jeg redegøre for, hvordan vagternes overvågning af et dansk butikscenter og af de folk, som befolker dette, tager sig ud i praksis, samt hvordan vagternes overvågnings- og kontrolpraksis har stor betydning for hvilke typer af personer, der får adgang til dette nye offentlige byrum.

OVERVÅGNINGS- KONTROLRUMMET

Butikscenteret, som danner rammen om denne artikel, er geografisk placeret i udkanten af en stor dansk by. På trods af

Butikscenterets oprindelige vision var, ligesom middelalderbyens torve og markedspladser, at fungere ikke bare som et centrum for handel, men også som et centrum for forstædernes sociale liv.

sin lidt afsides placering kommer der gennemsnitligt 18.000 besøgende i butikscenteret på almindelige hverdage, og ved særlige lejligheder overstiger dette tal 30.000. I 2006 regnede man således med at runde 6 millioner besøgende⁵⁾, hvilket dog var én million færre end planlagt. I bestræbelserne på at tiltrække flere besøgende og sikre, at disse får en god oplevelse i butikscenteret, har ledelsen valgt at engagere vagter og ydermere installere et omfattende overvågningsystem bestående af 94 små overvågningskameraer. Kameraerne er placeret på udvalgte steder i loftet af butikscenterets fællesareal og sender alle løbende live-billeder til overvågningskontrolrummet, af vagterne kaldet *vagtcentralen*. Vagtcentralen er bemandet af en vagtcentralvagt som 24 timer i døgnet holder øje med ni monitorer indeholdende 94 små skærme, som løbende viser optagelserne fra de mange overvågningskameraer.

Når man står i vagtcentralen og kigger

på de mange skærme med billeder af mennesker, der går imellem hinanden, giver det unægtelig associationer til Foucault's (1999) beskrivelse af panoptikon, hvor nogle få usete overvågere kan se de mange synliggjorte overvågede. Oversat fra græsk betyder panoptikon "ser alt", og man kan da også nemt foranlediges til at tro, at de mange overvågningskameraer gør vagterne i stand til at holde øje med alt og alle i butikscenteret. Dette indtryk forstærkes af, at de fleste af overvågningskameraerne har både pan-, zoom- og tiltfunktioner, hvilket betyder, at kameraerne kan bevæges til siden i begge retninger, zoome ind på folk eller objekter og kan køre op og ned. På spørgsmålet om, hvad vagten Henrik synes, er den største misforståelse i den offentlige debat omkring kameraovervågning, svarer han dog: *"Den største misforståelse er jo nok, at folk tror, at vi overvåger alt, men det gør man jo ikke. Det er jo heller ikke sådan, at der sidder én og*

Vagterne bruger primært overvågningskameraerne som et redskab til at overvåge og rense butikscenteret for uønskede kategorier af personer, ikke til at anholde butikstjve.

zoomer ind på hver enkelt person hele tiden. Skulle man det, ville man jo blive sindssyg”.

Når vagterne i vagtcentralen ikke holder øje med alle de besøgende, skyldes det blandt andet, at de skal holde øje med hele 94 kameraer på én gang. Dertil kommer, at der på almindelige hverdage passerer gennemsnitligt 18.000 mennesker igennem butikscenteret. Set i lyset heraf er det indlysende, at vagterne på trods af den omfattende kameraovervågning langt fra er i stand til at holde øje med alt eller alle i butikscenteret. Frem for at holde øje med samtlige besøgende udnytter vagterne i stedet ofte kameraernes bevægelighed og zoomfunktion til at lave meget selektive overvågninger af udvalgte personers færden rundt i butikscenterets fællesarealer. Det er denne type af *fokuserede overvågninger*, som den resterende del af artiklen omhandler. Da vagterne ikke overvåger alle de besøgende, men derimod vælger at

zoome ind på særligt udvalgte, bliver det interessant at belyse, hvilke typer af personer de så vælger at overvåge. For at forstå vagternes udvælgelsespraksis, som er styrende for deres brug af kameraerne, er det væsentligt at se på vagternes konstruktion af bestemte personer som værende særligt mistænkelige eller uønskede samt på deres ideer om, hvad der konstituerer upassende og afvigende adfærd.

MISTANKENS BLIK – FRA KRIMINALITET TIL UORDEN

Opsætningen af nye overvågningskameraer bliver stort set altid legitimeret med, at disse skal tjene et kriminalpræventivt formål. Et eksempel herpå er, at politiets nylige opsætning af permanente overvågningskameraer på udvalgte offentlige gader i flere danske storbyer i høj grad er blevet forklaret med, at disse skal medvirke til at forhindre vold og specielt kniv-

overfald⁶). Det er dog ikke blot politiet, som legitimerer opsætningen af overvågningskameraer ud fra en kriminalitetspræventiv diskurs. Butikscenterets ledelse forklarede ligeledes, at de mange og meget bekostelige overvågningskameraer primært er blevet opsat, fordi man formodede, at de ville have en kriminalitetspræventiv effekt over for butikstykke. Derudover skulle opsætningen af kameraerne også medvirke til, at vagterne nemmere kunne opdage og gribe ind overfor voldelige personer.

På baggrund af sit studie fra kameraovervågningens foregangsland England skriver McCahill, at man skal være påpasselig med ikke at forveksle retoriske og ofte idealiserede repræsentationer af kameraovervågning og dens formål med den faktiske brug af kameraerne. Når overvågningskameraer én gang er opsat, vil der ifølge McCahill således ofte ske en "mutation af overvågningssystemet" (2002; 187), da disse vil blive brugt til en lang række andre formål end de oprindelige tiltænkte. I tråd med McCahills pointe er det påfaldende, at til trods for at overvågningskameraerne oprindeligt var blevet opsat i butikscenteret med et kriminalpræventivt formål, bruger vagterne stort set ikke disse til at kigge efter butikstykke eller andre kriminelle personer. En af de centrale årsager til, at vagterne stort set ikke brugte overvågningskameraerne til at kigge efter butikstykke, skyldes, at overvågningskameraerne er placeret i butikscenterets fællesarealer. Denne placering betyder, at man kun i et meget begrænset omfang kan kigge ind i de enkelte butikker, og da Retsplejeloven ikke tillader vagter og andre civilpersoner at anholde folk alene på baggrund af mistanke, betød det at vagterne anså det for umuligt at pågribe butikstykke. Kameraernes placering og vagternes deraf følgende begrænsede mulighed for at iagttage butikstyverier mens de foregår, er den primære årsag til at vagterne kun i mindre grad koncentrerer deres kontrolarbejde og overvågninger om at spotte og fange butikstykke. Frem for at kigge efter kriminalitet i form af butikstyverier, er vagternes mistanke og overvågninger koncentreret om at spotte upas-

sende personer, uorden og uacceptable typer af adfærd i butikscenterets fællesarealer.

VAGTERNES SELEKTIVE KATEGORISKE OVERVÅGNING

Når vagterne ikke kigger efter potentielle butikstykke, hvad er det så, som fanger deres interesse og følgelig udløser en overvågning? En del af overvågningerne bliver selvfølgelig iværksat som en reaktion på, at vagterne ved et tilfælde opdager, at nogle personer overtræder butikscenterets ordensreglement. Når dette sker bliver en af gulvvagterne straks tilkaldt for at påtale overtrædelser. Herefter bliver de pågældende personer typisk fulgt med kameraet indtil vagten i vagtcentralen føler sig overbevist om, at personerne vil følge gulvvagstens påbud. Overordnet set er det dog kun et fåtal af vagternes overvågninger, der bliver iværksat som en reaktion på konkrete overtrædelser af ordensreglementet. Langt de fleste af overvågningerne bliver iværksat som en følge af vagternes mistanke om, at de konkrete personer *potentielt set* kan finde på at opføre sig problematisk, mens de er i butikscenteret.

Vagternes identifikation af udvalgte personer som potentielle problematiske personer baserede sig kun i meget få tilfælde på et personligt eller konkret kendskab til de pågældende personer, hvilket skal ses i lyset af, at vagternes arbejde foregår i et meget befolket offentligt byrum, hvor mangel på personligt kendskab til andre er dominerende (Lofland 1973). Grundet vagternes sparsomme personlige kendskab til de besøgende bliver langt de fleste af deres overvågninger primært iværksat på baggrund af det, man kan kalde for en "kategorisk mistanke" (Norris og Armstrong 1999; 112). Vagternes identifikation af bestemte individer som potentielt problematiske personer er således primært baseret på deres kategorisering af disse observerbare personer som værende del af bestemte grupper, der menes at besidde bestemte negative karaktertræk. Norris og Armstrong (1999) har i deres analyse af kameraovervågning i England pointeret, at overvågning som er baseret på en kate-

gorisk mistanke har en tendens til at være social skæv, derved at bestemte sociale grupper uvilkårligt vil blive overvåget mere end andre. Som den nedenstående skematiske opgørelse viser, er det muligt at lave en lignende pointe i forhold til vagternes overvågninger i butikscenteret i Danmark.

Inden jeg beskriver selve skemaet er det væsentligt kort at opridse nogle centrale metodiske dispositioner i forbindelse med udarbejdelsen af skemaet. For det første er skemaet baseret på observationer, som kun strakte sig over halvanden måned, og dertil kommer, at alle de registrerede overvågninger blev iværksat på eget initiativ af vagten i vagtcentralen. Skemaet medregner således ikke alle de overvågninger, der blev iværksat på baggrund af en henvendelse fra gulv-vagterne eller fra butikscenterets øvrige medarbejdere. For det andet har jeg regnet det for en overvågning, når vagten zoomede ind på én eller flere personer og gennem længere tid viste forhøjet interesse for disse. For det tredje er kategorierne i skemaet blevet udarbejdet på baggrund af vagternes egne inddelinger af de besøgende. Registreringen er således dels sket på baggrund af vagternes egne forklaringer af, hvorfor de valgte at overvåge konkrete personer. Og dels på baggrund af min vurdering af de overvågede personers køn, alder og etniske oprindelse. Ved etnisk oprindelse er dog brugt vagternes distinktion mellem danskere, som er personer med lys hud, og indvandrere, som er personer med mørk hud⁷.

ØVERSIGTSSKEMA FOR OVERVÅGNINGER I VAGTCENTRALEN^{B)} Antal overvågninger i alt: 36				
Køn	Drenge: 24 (67 %)	Piger: 6 (17 %)	Blandede gr.: 6 (17 %)	
Alder	Børn: 3 (8 %)	Teenager: 16 (45 %)	Tyverne: 10 (28 %)	Tredive+: 7 (19 %)
Oprindelse	Dansk: 11 (31 %)	Indvandrere: 21 (58 %)	Blandede gr.: 4 (11 %)	
Årsag til overvåg. (56 %)	Udseende: 20 (39 %)	Opførsel: 14 (0 %) (6 %)	Voyeurisme: 0	Kender: 2
Antal indgreb: 8 (22 %)				

Til trods for visse begrænsninger kan skemaet over vagternes overvågninger bidrage til at give et generelt billede af, hvilke typer af personer som er genstand for overvågning. Som skemaet viser, er 56 % af overvågningerne etableret primært på baggrund af personernes udseende, hvilket underbygger vigtigheden af den kategoriske mistanke, når vagterne udvælger, hvilke personer de skal overvåge. Skemaet viser også, at 81 % af overvågningerne retter sig mod personer under tredive år, og at 67 % af overvågningerne retter sig mod drenge, mens kun 17 % retter sig alene mod piger. Af skemaet fremgår det ligeledes, at 58 % af overvågningerne retter sig mod personer, som af vagterne blev kategoriseret som indvandrere. Og hvis man til denne sidste variabel tilføjer, at yderligere 11 % af overvågningerne rettede sig mod grupper bestående af både 'indvandrere' og 'danskere' (kategorien blandet), begynder der at tegne sig et mønster, hvor vagterne i højere grad overvåger 'drenge' frem for 'piger', 'børn og unge' frem for 'folk over tredive' og 'indvandrere' frem for 'danskere'. Dette mønster i vagternes overvågningspraksis bekræftes af mine øvrige observationer under feltarbejdet. I det følgende vil jeg belyse kvalitativt de rationaler, fortolkninger og forestillinger, som gør, at vagternes mistanke og overvågninger i særlig grad retter sig mod nogle kategorier frem for andre.

SANDSYNLIGE AFVIGERE

Vagterne har aldrig fået nogen formel oplæring i, hvilke personer de skal overvåge. Adspurgt direkte, hvordan de så finder ud af, hvem man skal holde øje med, forklarede en af vagterne:

"Det er meget nemt, vi kigger på folk, der ikke kan opføre sig ordentligt. Som ikke kan overholde reglerne her. Man kan lave sådan en sortering om, hvem det bedst kan betale sig at holde øje med. Pigerne laver som regel ikke noget, og det gør de gamle heller ikke. Så er der de unge fra 15-25. Og danskerne, det er sjældent, at de laver noget – så det er indvandrerne, de

laver sgu tit noget. Og hvis de så går i en gruppe, som dem der...[Vagten zoomer ind på en gruppe unge indvandrerdrenge, som går ned af centergaden]".

I tråd med ovenstående forklarede en anden af vagterne: "Vi ved jo det er indvandrere, der står for næsten alt det, der bliver lavet herude. Sandsynligheden er bare større, ik. Sådan laver man bare sin egen lille statistik...". Som citaterne antyder, overvåges hverken de unge etniske danskere eller de unge indvandrere fordi vagterne er overbeviste om, at de alle laver problemer, men derimod fordi disse grupper bliver identificeret som potentielle afvigere, der kan formodes at kunne finde på at opføre sig upassende i en nærtstående fremtid, hvorfor det er relevant at holde øje med dem med overvågningskameraerne.

Ovenstående beskrivelse af hvordan vagterne udvælger, hvilke personer det er relevant at overvåge, falder fint i tråd med resultaterne fra andre studier af kameraovervågning (Johnston og Shearing 2003, McCahill 2002, Wakefield 2003). Heri beskrives vagters kontrolpraksis ofte som *fremtidsorienteret risikohåndtering* (McCahill 2002; 20), der er drevet af intentionen om at identificere og kontrollere spirende farer eller problemer, inden disse udvikler sig (se også Garland 1996; 451, O'Malley 1992). Ved at se vagternes overvågninger som en kontrolpraksis, der er formet ud fra risikobetragninger og som primært er rettet mod typer af personer, som identificeres som de mest sandsynlige afvigere, kan man forklare, hvorfor vagterne kun sjældent overvåger "de gamle" eller "pigerne". Disse to grupper af besøgende bliver simpelthen ikke set som typer af personer, det kan betale sig at bruge tid på at overvåge.

En af de væsentligste kritikker, der er blevet rejst mod vagters risikobaserede kontrol- og overvågningspraksis er, at hele befolkningsgrupper gøres til genstand for mistanke og overvågning, alene fordi de passer ind i en bestemt lokalt produceret *risikoprofil* (Von Hirsh og Shearing 2002, Wakefield 2003). Et andet kritikpunkt,

*De unge indvandrere underkastes markant strengere regler end de øvrige besøgende.
Foto: Jørgen Jessen, Scanpix*

man ligeledes kan rette mod risikobaseret overvågning, er, at denne ofte vil have en tendens til at blive en selvopfyldende profeti, da man ofte vil finde afvigende adfærd, der hvor man kigger. Det er dog et helt tredje punkt, som jeg her vil tage op til kritisk beskuelse, nemlig selve produktionen af såkaldte risikoprofiler. At dømme ud fra vagternes forståelse af egen praksis er deres identifikationer af de unge og i særdeleshed de unge indvandrerdrengene som sandsynlige afvigere baseret på værdineutrale sorteringer og uformelle individuelle statistiske optegnelser over, hvem der ofte opfører sig problematisk og ”*som ikke kan overholde reglerne her*”. Implicit i vagternes forklaring ligger det, at reglerne i butikscenteret er klare og utvetydige, og at nogle personer overtræder disse oftere end andre, hvorfor disse med rimelighed kan kategoriseres som sandsynlige afvigere. I modsætning til vagternes repræsentationer af egen praksis argumenterer jeg i det følgende for, at deres identifikation af

de unge, og i særdeleshed de unge indvandrere, som problematiske ikke er baseret på værdineutrale opgørelser, men i stedet på meget værdiladede distinktioner mellem passende og upassende brugere af butikscenterets rum, hvilket blandt andet kommer til udtryk ved, at de unge og i særdeleshed de unge indvandrere underkastes markant strengere regler end de øvrige besøgende.

DETTE ER IKKE EN VARMESTUE

I butikscenteret er kategorien *kunde* en fast etableret institutionel identitet. Når de besøgende bevæger sig ind på butikscenterets område, betragtes de ikke blot som individer, men også som kunder og handlende. Som nedenstående episode viser, er det dog ikke alle besøgende, der anses for at være kunder, hvorfor disse opfattes som problematiske og følgelig overvåges.

”Jeg sidder i vagtcentralen, da vagten

Lasse zoomer ind på en gruppe drenge, som er på vej op ad rulletrappen. På skærmen kan vi se, at de står og snakker. Lasse skifter kamera, så han kan følge dem oppe for enden af rulletrappen. Langsomt kommer drengene ind i billedet. De drejer og fortsætter hen ad centergaden. Lasse drejer kameraet og zoomer ind på nogle af drengenes ansigter og læner sig frem i stolen for at kigge nøjere på dem. *"Ah, de ser nu meget fredelige ud, de der... Det er en blandet cocktail". "En cocktail?"* spørger jeg (antropologen). *"Der er både en dansker, to arabere og en koreaner"*, svarer Lasse. Drengene går ned af vindeltrappen til den åbne Internetcafe og sætter sig ved computerne. *"Nej, der skal penge i – ja, det var der nok ikke råd til i mor og fars bistandshjælp"*, udbryder Lasse. *"De skal bare lige prøve på det mindste, og så får de at vide, at de ikke må gå mere end tre sammen, og så ryger de ud"*, siger Lasse og læner sig igen frem og konstaterer endnu engang, at de nu ser meget fredelige ud. Antropologen: *"Hvorfor skal de splittes op?"*. Lasse: *"Fordi de ikke er her for at købe noget. De bruger bare centret som en varmestue og for at få tiden til at gå, så går de bare rundt og hænger"*. Lasse følger dem med kameraet ned ad centergaden. Efter ca. 10 minutter forlader drengene centeret af hovedindgangen" (uddrag fra feltnoter).

Identifikationen og kategoriseringen af bestemte personer som kunder og andre som ikke-kunder beror for vagterne ligesom i den ovenstående episode i de fleste tilfælde på prototypiske kendetegn (Fadel 1999; 222), såsom udseende, alder og i en vis grad etnicitet, frem for på konkret viden om, hvorvidt en person har handlet eller ej eller har intentioner derom senere. Når vagten i den ovenstående episode konkluderer, at drengene ikke er i butikscenteret for at købe noget, er det således primært, fordi de ikke passer ind i vagternes billede af, hvordan den typiske kunde ser ud og opfører sig. For vagterne er den typiske kunde og især den typiske gode kunde en voksen⁹⁾ eller ældre person som oftest er af etnisk dansk oprindelse. I lighed med Frederik Barths (1969) pointe om, at etniske identiteter altid er konstruerede i

relation til eksterne "andre", er vagternes konstruktion af kunden ligeledes en normativ ideologisk konstruktion, der virker ekskluderende i forhold til de unge, der opfattes som enten 'knap så gode kunder' eller i visse tilfælde som 'ikke-kunder'. Når dette er relevant i forhold til en analyse af vagternes overvågningspraksis skal det ses i lyset af, at det netop er kategoriseringen af de unge som formodede 'ikke-kunder', der bare bruger butikscenteret som en "varmestue", der gør, at de i mange tilfælde bliver opfattet som upassende og uønskede brugere af butikscenteret, som det er relevant at overvåge og bortvise.

I butikscenteret er der intet formelt forbud imod at hænge ud, ligesom der heller ikke er et formelt påbud om, at man skal handle for at ens ophold er legitimt. Når vagterne alligevel ofte fremhæver ikke-handel som problematisk adfærd, sker det på foranledning af butikscenterets ledelse, der ønsker, at butikscenteret først og fremmest skal være et pænt forbrugssted. En af konsekvenserne af denne meget ensidige definition af butikscenteret som et sted, hvor handel og konsum bør være den dominerende aktivitet, er at ikke-handel og det at bruge butikscenteret som en "varmestue" for vagterne bliver set som afvigende adfærd dvs. som adfærd der ikke passer ind i den givne kontekst (Douglas 2004; 44). I den ovenstående episode er det ikke tilfældigt, at det netop er en gruppe unge, hvis ikke-forbrugende adfærd bliver opfattet som problematisk. Med undtagelse af personer, der af vagterne blev kategoriseret som hjemløse eller narkomanlignende typer, blev kravet om handel således aldrig fremført som et kriterium for legitimt ophold i butikscenteret over for voksne og ældre, da disse per definition opfattedes som potentielle kunder. Konkluderende kan man således sige, at når de unge færdes i butikscenteret bliver de underlagt et langt strengere norm- eller uformelt regelsæt for accepteret adfærd end det der gælder for de voksne¹⁰⁾. Dette er også en væsentlig forklaring på, hvorfor de unge for vagterne fremstår som mere sandsynlige afvigere, som det bedre kan betale sig at overvåge. Som det ovenstående viser er vagternes identifikation af

bestemte typer af personer som udgørende en særlig risiko – dvs. deres konstruktion af *risikoprofiler* – ikke alene baseret på værdineutrale optegnelser over, hvem der oftest overtræder fastlagte regler.

Tværtimod er vagternes konstruktion af *risikoprofiler* i høj grad influeret af værdiladede distinktioner mellem på den ene side de ønskede og på den anden de mindre ønskede eller uønskede, som underkastes strenge uformelle særregler som byder dem at udvise accepteret (voksen)kundeadfærd for, at deres ophold er legitimt.

DE RESPEKTABLE KUNDER OG DE UTRYGHEDSSKABENDE INDVANDRERE

Vagternes overvågning og identifikation af de unge indvandrere som en kategori af særligt problematiske personer kan dog ikke alene forklares med, at disse ligesom andre unge bliver set som kun 'knap så gode kunder' eller som 'ikke-kunder', der blot bruger butikscenteret som et tilholdssted. Som den følgende episode viser skyldes vagternes særlige overvågning af netop denne gruppe, at de af vagterne blev anset som typer af personer, der med deres blotte tilstedeværelse og adfærd ofte gør de voksne og ældre etniske danskere - dvs. de gode kunder – utrygge, hvilket får dem til at miste købelysten.

"Da jeg (antropologen) en sen eftermiddag sidder i vagtcentralen, zoomer Henrik pludselig ind på fem indvandrerdrengene og en dansk pige i 15 års-alderen. På skærmen kan vi se, at to af drengene tager fat i nogle bluser på et tøjstativ i indgangen til en butik. Kort efter fortsætter de ned af centergangen, og Henrik udbryder: *"De har ikke nogle penge. Indtil nu kan de godt få lov til at gå rundt i centret, men snart begynder de at skubbe og hive i hinanden, og så begynder de at slås for sjov, og så er det, at de fylder meget og larmer, og enkefru Jørgensen, hun bliver skræmt. Så skal de bare ud"*. Henrik drejer kameraet og zoomer langsomt ud, så vi ikke taber dem af syne. To af drengene tager fat i hinandens jakker. *"Ja, se nu, nu begynder de og hive"*. En anden springer frem og tager fat om skuldrene på en af de andre drenge –

"Nej, nu kan det være nok". Henrik tager radioen og kalder op til gulvvagten: *"00 her er vagtcentral"*. Ole: *"Ja kom"*. Henrik: *"Ja 00, der er en gruppering på første sal ved sofaen, som ikke kan opføre sig ordentligt. Kan du ikke tage fat i dem. Og de skal have at vide, at de ikke må gå mere end tre sammen, og så ryger de jo nok snart ud"*. Ole: *"Ja, det er modtaget"*. Efterfølgende kan Henrik og jeg iagttage på skærmen, at Ole og Jens tager kontakt til gruppen. Kort efter går de unge derfra tre og tre. Henrik følger dem stadig med kameraet. Vi kan se, at gulvvagterne Ole og Jens følger efter de to grupper, som nu går med fem meter imellem sig. Efter at have gået lidt rundt forlader de unge butikscenteret" (Uddrag fra feltnoter).

Vagternes overvågning og kontrol af personer, som skræmmer de etnisk danske besøgende, skal ses i lyset af, at sidstnævnte udgør butikscenterets primære indtægtsgrundlag. Inspireret af Norris og Armstrong kan man sige, at butikscenterets "normale økologi" også bliver dets "normative økologi" (1999; 140) derved, at vagterne i deres bedømmelse af personer og adfærd tager udgangspunkt i, hvad de mener, majoriteten af de besøgende synes om eller bliver skræmte af. Det er også i lyset heraf, at flere af vagterne mener, at det vil være et problem, hvis der er for mange unge indvandrere i butikscenteret, da dette vil betyde, at mange af de gode kunder vil føle sig utrygge, hvilket ville få dem til at finde et andet sted at handle¹¹⁾

"Altså, kommer der ti indvandrere ind på et diskotek, jamen så går der en fyrrehalvtreds personer... af de gode kunder, fordi de føler sig utrygge, og der gælder det samme herude [i butikscenteret]. Det er for ikke at skræmme de handlende væk faktisk. Det ville ikke se pænt ud, hvis der hang grupper rundt herude hver dag. Så ville der hurtigt komme et rygte om, at butikscenteret, det er sgu et kedeligt sted".

Når mange etniske danskere ofte bliver utrygge ved tilstedeværelsen af unge indvandrere, skyldes det ifølge vagterne først og fremmest måden de unge indvandrere fremstilles i medierne: *"Når der går en gruppe på 6 til 8 indvandrere rundt her... jamen det skaber en utryg stemning, det er*

der slet ingen tvivl om. Fordi folk ved godt fra medierne og alle mulige andre steder fra, at der kan let blive ballade med de her typer". Etniske minoriteter er da også, i tråd med vagternes udtalelser, ofte i de senere år blevet forbundet med vold og kriminalitet i de danske medier (Gaarde Madsen 2000). Det, som er det interessante i dette tilfælde, er, at disse negative medierepræsentationer af indvandrerne får konkrete sociale konsekvenser, da det i høj grad er den negative medieomtale og vagternes formodning om, at de etniske danskere som en følge heraf associerer indvandrere med noget negativt, der gør indvandrerne uønskede i butikscenteret.

Ligesom det fremgår af ovenstående citat beskrev vagterne ofte de unge indvandrere på en sådan måde, at de kom til at fremstå som en forureningskilde, som ved deres blotte tilstedeværelse truer med at transformere butikscenteret til et kedeligt og uattraktivt sted for de gode kunder. I bogen *Purity and Danger* har Mary Douglas skrevet, at sociale sanktioner eller ekskluderinger, der rettes mod det urene, hvilket i Douglas' teoretiske univers vil sige alt det der ikke passer ind i en given kontekst, ikke er en negativ reaktion, men derimod et positivt forsøg på at genorganisere den sociale orden (Douglas 2004; 2). I tråd hermed kan vagternes overvågninger og sanktionering af de unge indvandrere, som dels skræmmer de handlende væk og dels skæmmer butikscenterets image, ses som konstruktive strategier, der skal medvirke til at rense butikscenterets rum for forstyrrende og upassende kategorier af personer og adfærd for på den måde at værne om den rette (forbrugs)orden.

TRUSSEL MOD DEMOKRATISK DELTAGELSE?

Tidligere fremhævede jeg, at kameraovervågning i den offentlige diskurs ofte forstås ud fra metaforen *Big Brother*, hvilket har bidraget til at sløre den nuværende decentrering af kameraovervågningen og brugen af denne i det offentligt tilgængelige byrum. Der er dog også en anden kulturel grundmetafor, som har haft stor betydning for måden kameraovervågning ofte

forstås og diskuteres. Denne grundmetafor er *panopticon* (Foucault 1999). Konsekvensen af brugen af denne grundmetafor har været, at interessen for kameraovervågning ofte omhandler dennes formodede disciplinerende potentiale (Rasborg 2001, Rasmussen 2003, Nickelsen 2005). Ved primært at belyse kameraovervågning fra dette perspektiv overses det nemt i den danske offentlige debat, at proaktiv kameraovervågning også er et redskab, der i visse tilfælde ikke så meget bruges til at disciplinere, men derimod til sikre eksklusionen af uønskede befolkningsgrupper fra dele af det offentligt tilgængelige byrum.

Det ekskluderende aspekt ved brugen af kameraovervågning er i de senere år blevet undersøgt i flere internationale studier. McCahill (2002) konkluderer således, at proaktiv kameraovervågning i flere engelske butikscentre bruges til at sikre eksklusionen af kendte butikstyper og af støjende drengegrupper. Og Lomell (2005) beskriver, hvordan kameraovervågning i Norge bruges til at holde hjemløse og narkomanlignende typer væk fra Oslos banegårde. Ligesom hos McCahill og Lomell er der flere elementer i mit materiale, der peger i retningen af, at kameraovervågningen ikke bare retter sig mod kriminalitet eller anvendes disciplinerende. Kameraovervågning som den forekommer i butikscenteret anvendes i langt overvejende grad til at sikre, at uønskede typer af personer og adfærd, som anses som en trussel mod butikkernes indtjeningsmuligheder bliver reguleret og/eller ekskluderet fra butikscenterets område.

Oprindeligt blev butikscenteret opfundet af arkitekten Viktor Grün med det formål, at det skulle (gen)skabe det offentlige byrums vitalitet i 1960ernes amerikanske forstæder. Grün var i sine visioner for butikscenterets udformning og funktion stærkt inspireret af det traditionelle offentlige byrum, som et område, der er karakteriseret ved en høj grad af heterogenitet både i typer af brug og brugere. Grüens plan var således, at butikscentrene, ligesom middelalderbyens torve og markedspladser, skulle fungere ikke bare som et centrum for handel, men også som et centrum for forstædernes sociale liv

(Holsen 1993, Kohn 2004). I forhold til disse grundlæggende tanker om, at butikscenteret skulle genskabe de traditionelle offentlige byrums åbenhed, diversitet og vitalitet, er det paradoksalt, at vagterne i mit studie ved deres overvågningspraksis og systematiske eksklusion af bestemte kategorier af personer er med til at instituere en meget reguleret og snævert defineret offentlighed i butikscentre. På baggrund af lignende konklusioner fra deres studie i England foreslår Von Hirsch og Shearing derfor, at butikscentre ikke defineres som offentlige rum, men derimod som "fællesskabsområde" (2002; 80).

Begrebet "fællesskabsområde" relaterer sig etymologisk til begrebet "fællesskab" og skal da netop også tydeliggøre, at for at kunne gøre brug af dette byrum, skal man regnes for en del af et snævert defineret fællesskab af accepterede brugere – eller medborgere, om man vil. Omvendt betyder det samtidigt, at personer, der ikke er en del af dette fællesskab ekskluderes.

I takt med at denne type af "offentlige" byrum bliver stadigt mere udbredt i danske byer, er der på baggrund af dette studie grund til at frygte at proaktiv kameraovervågning kan komme til at forstærke eksklusionen af allerede marginaliserede befolkningsgrupper fra det offentligt tilgængelige byrum.

*Thomas Søgaard Jensen er cand. mag.
Ph.d.-studerende. Afdelingen for Antropologi og
Etnografi, Aarhus Universitet.*

NOTER:

1. Se også Justitsministeriets forskningsenheds redegørelse for effekten af tv-overvågning (http://www.justitsministeriet.dk/fileadmin/downloads/Forskning_og_dokumentation/litteratur.pdf)
2. Se f.eks. "Aalborg først med videoovervågning" fra *Ritzaus Bureau*, d. 10.06.08.
3. Se også Regeringens handleplan for terrorbekæmpelse fra 2005 på Statsministeriets hjemmeside: www.stm.dk/publikationer/terrorpakke/index.htm.
4. Denne pointe er baseret på interviews med sikkerhedsvagter, som arbejder på flere danske diskoteker.
5. Begrebet 'besøgende' er valgt frem for det mere værdiladede begreb 'kunde' som en betegnelse for de personer, som kommer i butikscenteret og ikke er ansat i butikkerne eller i butikscenterets administration.
6. Udtalt af chefkriminalinspektør Per Larsen fra Københavns politi til Nyhedsavisens rapporter (Behrendtzen 2008).
7. I den resterende del af artiklen bruger jeg vagternes definitioner af de besøgende. Det vil sige, at begrebet "indvandrere" bliver brugt som en fællesbetegnelse for personer med mørk hud.
8. Alle procentsatser er afrundede.
9. Med 'voksne' menes personer over tredive år.
10. Hertil kan tilføjes, at der i butikscenteret findes en hel række af andre uformelle særegninger, der udelukkende retter sig mod de unge så som, at de ikke må sidde på gulvet eller stå og gå sammen i større grupper.
11. Vagternes antagelse om, at utryghed kan medføre ændret kundeadfærd, bakkes op af Beck & Willis i deres studie af "safe shopping" (2005: 44).

LITTERATURLISTE:

- Barth, Frederik (1969) "Introduction" in *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*. Ed. Fredrik Barth. Universitets Forlaget, Bergen/Oslo.
- Beck, Adrian and Willis, Andrew (2005) *Crime and Security. Managing the risk to safe shopping* Perpetuity Press, UK.
- Behrendtzen, Stine (2008) "Politi: Mere videoovervågning er lige om hjørnet" i *Nyhedsavisen*, d. 07-01-08, s. 17.
- Busch, Henrik (2005) "Debat: Modstanden mod TV-overvågning er grotesk" i *B.T.* 08.10.2005, 1. sektion, side 20.
- Douglas, Mary 2004 (1966) *Purity and Danger: An analysis of concept of pollution and taboo*. Routledge Classics, London and New York.
- Ejsing, Jens (2007) "Du er på: Video-overvågning skaber tryghed" i *Berlingske Tidende*, d. 20-12-07, Sektion 1, s. 12.
- Fadel, Ulla Holm (1999) "Skik følge eller land fly. Danske forståelser af kulturel forskel-lighed" i *Den generende forskellighed. Danske svar på den stigende multikulturalisme*. red. Peter Hergiv. Hans Reitzels Forlag, København.
- Foucault, Michel 1999 (1977) *Overvågning og straff. Det moderne fængsels historie*. Gyldendal, Trondheim.
- Gaarde Madsen, Jacob (2000) *Mediernes konstruktion af flygtninge- og indvandrerspørgsmålet*. Magtudredningen c/o Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.
- Garland, David (1996) "The Limits of the Sovereign State. Strategies of Crime Control in Contemporary Society" in *The British Journal of Criminology*. Vol. 36, No. 4.
- Groes-Petersen, Henrik (2004) "Tv-overvågningen får kriminalitet til at styrtdykke" i *Politiken*, d. 05-04-04, Sektion 1, s. 6.
- Holsen, Terje (1993) *Kjøpesentra og kommunal planlægning. En analyse af udviklingen af eksterne kjøpcentra og kommunal plan- og beslutningsprocesser på siste halvdel av 1980-tallet*. Doctor Scientiarum Thesis. Institut for Landskabsplanlægning, Norges Landbrukshøgskole.
- Johnston, Les and Shearing, Clifford (2003) *Governing Security: Explorations in Policing and Justice*. Routledge. Francis & Taylor Group, London.
- Kohn, Margaret (2004) *Brave New Neighborhoods. The Privatisation of Public Space*. Routledge, New York.
- Lofland, Lyn. H. (1973) *A World of Strangers. Order and Action in Urban Public Space*. Basic Books, Inc., Publishers/ New York.
- Lomell, Heidi Mork (1999) "Byens enøjde voktere" i *Den trygge byen: Kriminalitetsforebyggende planlægning*. (Red.) Tina Skouen. Norsk Form, Oslo.
- Lomell, Sætnan and Wiecek (2003) "Flexible Technology, Structured Practices: Surveillance operations in 14 Norwegian and Danish organisations". Working Paper No. 9. Norwegian Centre for Human Rights, Faculty of Law, University of Oslo.
- Lomell, Heidi Mork (2005) *Det selektive overblik: En studie av videoovervågningspraksis*. Avhandling levert for Dr.polit-graden. Senter for menneskerettigheter. Institutt for kriminologi og rettsosologi. Universitetet i Oslo.
- McCahill, Mike (1998) "Beyond Foucault: Towards a contemporary theory of surveillance" in *Surveillance, closed circuit television, and social control*. Ed. Norris, Clive., Moran, Jade and Armstrong, Gary. Ashgate Publishing Co., UK.
- McCahill, Mike (2002) *The Surveillance Web: The rise of visual surveillance in an English city*. Willan Publishing, England.
- Mostrup, Christian and Wiig, Anders (2003) "Lovens øje: Friheden kan komme i fare" i *Berlingske Tidende* 13. januar, 1. sektion, side 5
- Nickelsen, Anna Karina (2005) *TV-overvågning. Fakta om TV-overvågning i Danmark*. Det Kriminalpræventive Råd.
- Nina, Daniel and Russel, Stuart (1997) "Policing by Any Means Necessary: Reflections on Privatisation, Human Rights and Police Issues – Considerations for Australia and South Africa" In *Australian Journal of Human Rights*. Vol 3.
- Norris, Clive., Moran, Jade and Armstrong, Gary (1998) *Surveillance, closed circuit television, and social control*. Ashgate Publishing Co., UK.
- Norris, Clive and Armstrong, Gary (1999) *The Maximum Surveillance Society: The Rise of CCTV* Berg, International Publishers Ltd, Oxford.
- O'Malley, Pat (1992) "Risk, Power and Crime Prevention" in *Economy and Society* Vol. 21.
- Orwell, George (2000) *1984*. Gyldendals Tranebøger, DK.
- Pihl, Morten (2008) "Overvågning af byer har ingen effekt" i *Jyllands-Posten*, d. 14-01-08, Sektion 1, s. 23.
- Rasborg, Klaus (2001) "Big Brother is watching you – om overvågningssamfundet og hvad vi kan gøre ved det" i *Social Kritik*. 72, 1 s.15-22.
- Rasmussen, Kim (2003) *Kameraovervågning - i børns daginstitutioner?: En undersøgelse af forældres indsigt i børns institutionsliv, og deres holdninger til kameraovervågning - set i lyset af samfundets aktuelle overvågningstendenser*. Roskilde Universitetscenter (Book Partner, Rex).
- Regeringens handlingsplan for terrorbekæmpelse (2005) Statsministeriets hjemmeside: www.stm.dk/publikationer/terrorepakke/index.htm
- Sørensen, Ole B. (2005) "Debat: Orwell 2005: Demokratiet er ved at tabe kampen mod terroristerne". I *Politikken* 5. november, 3. sektion, side 2.
- Vestesen, Bjarke (2005) "Mere lys og overvågning hvor mange folk færdes. KAMERA: TV-overvågning vil have en forebyggende virkning, mener politiker" i *Fyns Stiftstidende* 19.07.05.
- Von, Hirsch, Andrew and Shearing, Clifford (2002) "Exclusion from Public Space" in *Ethical and Social Perspectives on Situational Crime Prevention*. Ed. Andrew von Hirsch, David Garland, Alison Wakefield. Hart Publishing, Oxford and Portland.
- Wakefield, Alison (2003) *Selling Security: The private policing of public space*. Willan Publishing, UK.
- Wittorff, Leif (2005) "Forkert prioritering: Video overvågning" i *Jyske Vestkysten* 10.11.2005, side 4.
- Wood, Jennifer and Shearing, Clifford (2007) *Imagining Security*. Willan publishing, England.
- Voyce, Malcolm (2006) "Shopping malls in Australia: The end of public space and the rise of 'consumerist citizenship'" In *Journal of Sociology* Vol. 42(3) 269-286.